

BUDE REFORMOVANÁ MATURITA ZKOUŠKOU DOSPĚLOSTI I PRO UČITELE?

Když na počátku roku 2003 schválilo vedení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen ministerstvo školství) dokument „Nová maturitní zkouška“, potvrdilo polistopadový záměr reformovat důležitou výstupní zkoušku druhého vzdělávacího cyklu.

Někteří příslušníci pedagogické obce soudí, že ukončení diskuse a přijetí koncepce mělo být učiněno již dávno. Jiní učitelé a pedagogičti badatelé jsou toho názoru, že osvědčeným zvykem v českém školství je věci pečlivě prodiskutovat, nic neuspěchat, všechny aspekty patřičně zvážit. Zastánci konzervativního přístupu poukazují mimo jiné i na tradici první republiky a připomínají, jak blahodárný vliv mělo, když se profesoru Příhodovi ve třicátých letech nepovolilo věci zbrkle uspěchat a jím chystanou reformu školství prezentovanou ideou jednotné školy moudře završil profesor Nejedlý. To je jistě závažné poselství. Říká se, že budoucnost má kořeny v minulosti. Zamysleme se a přemýtlejme.

Často na konferencích a pracovních seminářích věnovaných rozvoji sekundárního vzdělávání zaslechneme, že na předním místě mezi cíli nynější reformy je zvýšení objektivitu hodnocení a spolehlivosti výsledků maturitní zkoušky. Snahou je, aby maturitní vysvědčení mohlo v budoucnu poskytovat srovnatelnou a transparentní informaci o znalostech a dovednostech žáků nejrozumnějších typů škol. To je úkol nemalý, uvědomíme-li si, koho všeho množina maturantů dnes prezentuje, gymnazisty počínaje, přes budoucí zdravotní sestry, lesáky, strojaře, stavaře či profesionální hudebníky, až po učně vybraných oborů SOU. Rovné podmínky pro konání maturitní zkoušky mají být zajištěny i ve školách a třídách s vyučovacím jazykem národnostní menšiny a rovněž tak ve školách pečujících o mládež se speciálními vzdělávacími potřebami. Stejně podmínky při zkoušení a hodnocení – vzhledem k části týkající se všeobecně vzdělávacích předmětů – by měly být vytvořeny i na školách řízených jinými centrálními orgány, než je ministerstvo školství. Jde například o střední vojenské či policejní školy.

Záležitosti školy však není jen osvojování znalostí a dovedností. Nabízí se tedy i otázka, jak budeme srovnávat výchovnou složku, odměňovat

osvojené hodnotové postoje a jakou formou budeme kalibrovat kultivaci duše. Jestliže máme za to, že při učení se i při vyučování jsou důležité otázky motivace, vůle a sebekontroly, ptejte se, jaké má učitel střední školy prostředky k jejich objektivnímu hodnocení? Je vůbec potřebné věnovat problémům pěstění osobnosti stejnou pozornost jako kognitivním aspektům výchovně-vzdělávacího procesu a výsledkům výuky? Umíme přece sestavit přehledné statistiky o počtu neomluvených absencí, o juvenilní delikvenci, o počtech léčených drogově závislých nezletilců..., z toho se také leccos vyčte, že? Vždyť vychováni lidé by takové deviantní aktivity nepáchali – nebo ano?

Říká se, že důležitým cílem reformy maturity je vytvoření hodnotícího nástroje, jímž bude možné na výstupu ze střední školy ověřovat, zda si maturant skutečně osvojil společné jádro (nutné minimum) všeobecného vzdělání – které mu má poskytnout každá střední škola, bez ohledu na její druh i bez ohledu na to, je-li jejím zřizovatelem stát, kraj, církev či soukromá společnost s ručením omezeným. Kromě hlasitě pronesených otázek zda a nakolik je objektivní a srovnatelné hodnocení různorodých žákovských skupin možné, zůstaly některé problémy veřejně nevyřešené. Například: Přejí si opravdu učitelé a ředitelé středních škol obrát v zaběhnutém systému, který poskytuje značnou volnost školám nejen při vstupních, ale i při výstupních zkouškách? Bude školský management podporovat změny současného pojetí maturit ve prospěch přístupu, který omezí dosavadní volnost a blahovůli předsedů maturitních komisí a ředitelů? Přejí si všichni zřizovatelé škol pevná pravidla hodnocení a srovnatelnost znalostí a dovedností žáků? Vždyť existuje řada rodičů, kteří rádi investují peníze do takové vzdělávací cesty, jež nezatěžuje potomka přílišnými požadavky na intelektuální výkon, a přesto mu poskytne znamenité ocenění. Jaké přinese sjednocení požadavků na novou maturitu pedagogické a zejména sociální důsledky? Neměli bychom tyto záležitosti ještě nějaký čas rozvážně zkoumat a neohlížet se na kritiky, kteří poukazují na současnou nekompatibilitu jazykové vybavenosti řady našich „úspěšných“ středoškoláků s jejich vrstevníky ze zemi Evropské unie, ale i na další alarmující nesrovnalosti?

Nyní je stát z různých stran manipulován do pozice otce po rozvodu, kterému bývalá manželka přiznává jediné nezpochybnitelné právo: platit alimony; do výchovy a do toho, jak se dítě učí, by se však měl plést co nejméně. Takovýto bizarní model „otcovské péče“ však nemůže uspokojivě fungovat.

Mělo by být samozřejmé, že stát má nejen právo, ale i povinnost garantovat potřebnou úroveň vzdělávání v zájmu plnohodnotného rozvoje osobnosti každého z jeho občanů, ale i v zájmu společnosti konstituované ve smyslu prosperující demokraticky uspořádané komunity. Podle adresáře středních škol SET 2003 vydávaného Ústavem pro informace ve vzdělávání je nyní 1155 středních škol, které mohou nabídnout maturitní vzdělávání ve 3558 maturitních oborech.

Počátkem června tohoto roku proběhla tiskem zpráva, že vedoucí krematorií a pohřebních služeb budou studovat na střední odborné škole ve Světlé nad Sázavou. Předsedkyně školské komise Asociace krajů ČR novinářům sdělila, že maturita v oboru provozování pohřebnictví, krematorií a hřbitovní služby bude k výkonu těchto živností nutná. Zkouška, která měla při svém zavedení roku 1849 za cíl prokázat, že abiturient má tolik vědomostí, kolik se jich žádalo jako důkaz obecného vzdělání, dovede samostatně vědecky myslet a tím prokazuje svoji duševní zralost pro vědecké studium univerzitní, začíná být dnes téměř všelidovou záležitostí. Ke garanci minimální předpokládané úrovně dosaženého vzdělání by měla přispět nastartovaná reforma.

Nová maturitní zkouška má dvě části, společnou a profilovou. Obsah a formu zkoušek ve společné části i kritéria hodnocení stanoví ministerstvo školství příslušnými předpisy. Všichni maturanti, vykonají ve společné části tři zkoušky, a to z českého jazyka, z cizího jazyka a jednu vybranou zkoušku z nabídky povinně volitelných předmětů (respektive zkoušek). Počítá se s tím, že v rámci zkoušky z českého jazyka napíšou žáci didaktický test, vytvoří písemnou práci a vykonají ústní zkoušku. Zkouška z cizího jazyka (jenž si budoucí maturant vybere z šesti možností – angličtina, francouzština, italština, němčina, ruština a španělština) má stejné dílčí složky, jaké jsou popsány v předchozím případě.

Ke společné části nové maturity patří ještě povinně volitelná zkouška. Žák si může vybrat ze čtyř možností. Tyto čtyři alternativy představuje matematika, občanský základ, přírodovědně-technický základ a informačně-technologický základ. Je počítáno s tím, že poslední dvě ze jmenovaných zkoušek budou zavedeny s časovým posunem, až se společná část maturity „zaběhne“. Všechny zkoušky společné části mají mít pro budoucí maturanty stejnou úroveň obtížnosti. Jejich připravovaný obsah se orientuje na cílové kompetence, které mají význam pro budoucí život abiturienta.

V profilové části bude maturant skládat další tři zkoušky. Určení obsahu a formy zkoušek bude v pravomoci ředitele školy. Zkoušky budou ověřovat ty znalosti a dovednosti, které určité vzdělávací instituce považuje vzhledem ke svému zaměření za nejdůležitější (např. textilní výtvarnictví, základy veřejného zdravotnictví, výpočetní technika); škola se těmito zkouškami profiluje. Předpokládá se, že první zkoušku stanoví ředitel školy jako povinnou, druhou jako povinnou nebo volitelnou, třetí jako volitelnou. Do nabídky volitelných předmětů bude moci ředitel zařadit i zkoušky z centrální nabídky. Centrální nabídka bude obsahovat tyto předměty: český jazyk, cizí jazyky, základy společenských věd, matematiku (na rozšířené úrovni obtížnosti ve srovnání se zkouškami společné části) a dále i biologii, fyziku, chemii, zeměpis a dějepis. Zkoušky z cizích jazyků budou mít stejnou komplexní povahu jako mají mít zkoušky ve společné části. Ostatní zkoušky budou mít formu didaktického testu s uzavřenými i otevřenými úlohami.

Maturant by mohl v budoucnu nad rámec povinných a volitelných zkoušek vykonat také nepovinné zkoušky. Tím bude mít možnost dotvořit si znalostní profil podle dalších profesních nebo studijních záměrů. Například uchazeč o studia na lékařské fakultě dá přednost biologii, chemii a fyzice, zatímco spolužák, který se chce co nejlépe připravit k přijímacímu řízení na práva, si raději zvolí jako „osobní portfolio“ dějepis a základy společenských věd. Počet nepovinných zkoušek je omezený – žák může složit nejvýše čtyři. Bude si je volit z centrální nabídky, kterou škola může doplnit o předměty z vlastních zdrojů. Předpokládá se, že při výběru bude žák moci využít konzultaci s třídním učitelem nebo s výchovným poradcem. Pedagogičtí pracovníci mají být připraveni poskytnout nastávajícím maturantům kvalifikovanou pomoc a individualizovanou podporu. Důležitost pomoci při volbě, která může významně ovlivnit další směr vzdělávací i profesní dráhy, bude zvlášť zřejmá u integrovaných žáků se speciálními potřebami. V těchto situacích se považuje za správné, opřít se o zkušenosti pracovníků poraden, respektive navázat součinnost s odborníky ze speciálních pedagogických center.

Předložená koncepce přináší řadu nových úkolů nejen pro studenty, ale i pro středoškolské učitele. Ty představují nároky na jejich další vzdělávání v rámci celoživotního učení. Zdánlivě by to neměl být problém. Podle školského zákona je další vzdělávání pedagogických

pracovníků povinné. Je však dobré říci, že systém postgraduálního vzdělávání je v současnosti vysoce decentralizovaný a založený na zodpovědnosti ředitele. Řídící pracovníci ve školství nejsou při podpoře podřízených limitováni jen vlastní erudicí a osobnostními předpoklady, ale zejména organizačními a finančními možnostmi. Hodně očekávání je spojováno se zavedením tzv. Kariérního řádu. Ten by měl stimulovat učitele k sebezdokonalování zejména prostřednictvím akreditovaných vzdělávacích programů. Úspěšné složení některých z nich by totiž předpokládalo rychlejší platový vzestup než ten, který je obvyklý s přícházejícími vráskami a šedinami.

Začátkem léta předložený návrh zákona o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů byl pro mnohé zklamáním. Opět je státem vymezen závazek sebezvzdělávání učitelů. A opět jim mohou být „nejvyšší odměnou hvězdičky radosti a štěstí v zářících pohledech svěřených dětí“. Návrh zákona dává určitou šanci, že při získání kvalifikačních předpokladů pro specializovanou, metodickou a metodologicko-pedagogickou činnost může dojít k nárůstu peněžního ocenění, ale nedává v této věci jistotu. Zřejmě je, že učitel do profesního sebezdokonalení vkládá vlastní čas a prostředky, návratnost investic však pro něho v resortu školství jistá nebude. Odstavec 9 § 33 citovaného návrhu totiž říká, že získání dalších kvalifikačních předpokladů nezakládá nárok na vyšší finanční ohodnocení.

Nové pojetí role učitele při podpoře rozvoje žáků by již nemělo hledět na celoživotní vzdělávání profesionálních vzdělávatelů jako na výstřední libůstku, asi jako na výlet zmučeného panstva na zámek Konopiště. V současné době však žádná zákonná práva na platový postup vázaný na další vzdělávání pedagogických pracovníků nejsou. Ředitel může, ale nemusí, zohlednit sebezvzdělávací aktivity v nenárokových složkách platu. Občas se argumentuje tím, že když se někdo dlouhodobě školí, může to být kultivovaný teoretik, ale nemusí přitom být kvalitní učitel. Svatá pravda! Například můžeme brát budoucí kantory do preparandy rovnou z pastvy – stačí, že budou mít „dobré srdíčko“.

Zeptejme se nyní, zda jsou učitelé schopni a ochotni své oprávněné nároky prosadit a zda účinnou cestou k jejich naplnění je frustrovaný křik stávkujících na ulicích? Jak vlastně umí dnešní učitelé komunikovat s rodičovskou, ale i širší zainteresovanou veřejností? Jak se budoucí učitelé cvičí v komunikačních dovednostech, v umění naslouchat a produktivně řešit konfliktní situace v rámci své pregraduální přípravy?

K dospělosti a psychosociální zralosti jedince by mělo patřit otevřené vyjádření vlastních postojů a přání a schopnost realizace svých cílů neagresivní cestou. K plně konstituované profesi by mělo patřit prosazení možnosti odpovídajícího materiálního a organizačního zajištění služeb orientovaných na potřeby klientů. Připomeňme si, že klienty učitelů nejsou jen žáci a jejich rodiče, na neposledním místě je klientem pedagogické obce i celá společnost, jejíž rozvoj a prosperita je na vzdělanostní úrovni produktivní populace závislá.

Když se Karel Čapek zamýšlel nad kulturními a politickými poměry mezi lety 1921 až 1937, napsal, že reforma středoškolské výuky by měla započít reformou přípravy budoucích učitelů na univerzitě... Začali jsme už na fakultách připravujících pedagogické pracovníky vzdělávat sebevědomě a hrdě učitele, kteří budou s to dosáhnout proměny v pohledu české společnosti na její priority?

Richard Jedlička